

Voorkomen van watervogels op het IJsselmeer bij Waterland (deel 2)

Hans Brouwer & Remco Daalder

Kuifeend

Vanaf 21 januari '78, toen wij 13.703 exemplaren telden, daalde het aantal Kuifeenden. Op 29 februari waren slechts 148 exx. aanwezig ten gevolge van het dichtvriezen van het IJsselmeer en de binnenbraken. Gedurende maart en de eerste helft van april waren zo'n 4000-6000 Kuifeenden aanwezig, en daarna daalde het aantal nog verder. We namen dus geen aantalsverhoging van half februari tot half april waar, zoals Zomerdijk (1976) voor de Noordhollandse IJsselmeerkust vermeldt.

Ook in 1977 namen we in die periode geen aantalsverhoging waar, maar ook toen een verlaging.

In het eerste halfjaar van '78 waren er relatief meer Kuifeenden binnendijs aanwezig dan in het tweede halfjaar. Dit staat in verband met de balts (groepsbalts) van de Kuifeend, die bij voorkeur plaatsvindt op rustige wateren, die niet te groot zijn en aan alle kanten beschut tegen de wind (zie o.a. Zomerdijk 1976). De binnenbraken zijn dus in principe prima geschikt als baltsplaats.

Van eind januari tot eind april waren gemid-

deld per telling 43,8% van de Kuifeenden op de binnendijske braken aanwezig, met als uitschieters 21 januari en 29 april, met respectievelijk 73% en 75%. Van begin augustus tot eind december daarentegen waren gemiddeld per telling 17,7% van de Kuifeenden binnendijs aanwezig, met als uitschieter de telling op 16 oktober, toen 46% zich binnendijs bleek op te houden.

In de eerste helft van '78 werden vooral grote aantallen Kuifeenden aangetroffen op het Barnegat (bijvoorbeeld 15 april 1300 exx.) en de Binnenbraak (bijvoorbeeld 15 april 1600 exx.), die dus het meest geschikt lijken als baltsplaats. In alle andere braken werden ook Kuifeenden geteld, maar in veel kleinere aantallen en niet zo regelmatig.

In de tweede helft van 1978 was het binnendijske verspreidingspatroon geheel anders; grote aantallen werden nu geteld in het Kinselmeer (3 december 2000 exx.) en de Binnenbraak (18 november 1000 exx.) In het Barnegat en de andere binnenbraken werden slechts af en toe verwaarloosbare aantallen Kuifeenden geteld.

Binnen het IJsselmeergebied blijkt een verschuiving van de Tafelenden plaats te vinden.

Foto: Frits van Daalen.

De binnenbraken zijn bijzonder goed geschikt als baltsplaats voor de Kuifeenden.

Foto: Plet Munsterman.

In de zomermaanden juni, juli en de eerste helft van augustus waren kleine aantallen Kuifeenden aanwezig. Het betrof hier o.g. met jongen, de Kuifeend is in de weilanden van Waterland en Marken een vrij algemene broedvogel, en kleine troepjes ruiende exemplaren. Deze ruiende vogels hielden zich vooral op bij het riet aan de westzijde van de Gouwzee (19 juni 140 exx.; 4 augustus 113 juni-half augustus niet boven de 226 exx.

189 exx. werden geteld) en verder waren kleine aantallen aanwezig op de rietplas in de polder IJdoorn en in de Oosterpoel. Het aantal Kuifeenden op het teltraject steeg van juni-half augustus niet boven de 226 exx.

Eind augustus bleek het aantal Kuifeenden gestegen tot 1355 exx., tot en met half oktober waren zo'n 2000 Kuifeenden op het teltraject aanwezig. Toen steeg het aantal snel tot er 13 november 9052 exx. waren, en na een terugval (18 nov. 6918 exx.) werd op 3 december het jaarmaximum van 20.922 exx. bereikt.

In het tweede halfjaar werden de meeste Kuifeenden buitendijks geteld. Grote concentraties waren toen te zien in de Gouwzee, rondom Marken, langs de verbindingsdijk naar Marken, op het IJsselmeer pal ten noorden van de IJdoorn en op het IJsselmeer ter hoogte van het Kinselmeer. Hierbij dient te worden opgemerkt dat langs de Volendammerdijk (Marken) die wij niet in het teltraject opnamen, vaak grote aantallen Kuifeenden lagen. De grootste aantallen Kuifeenden werden in 1977 en 1978 steeds geteld bij ZO-wind. Ook bij ZW-wind waren vaak grote aantallen aanwezig.

Op 26 december, toen het IJsselmeer en de binnenbraken geheel waren dichtgevroren, zagen we in een wak in het Kinselmeer 200 zeer actief foeragerende Kuifeenden. Dit week nogal af van het normale beeld dat Kuifeenden in Waterland vertonen; grote slaaptroepen, met slechts hier en daar zeer kleine groepjes die foerageren. De op 26 december waargenomen versterking van het normale dag/nachtritme werd waarschijnlijk veroorzaakt door voedselschaarste (Zomerdijk 1976).

Tafeleend

In de maanden april tot half augustus worden slechts weinig exemplaren waargenomen. De Tafeleenden bevinden zich dan meestal in de Binnenbraak. Hier constateerden wij op 19 juni en 10 juli '78 een troepje van 19 exx. In augustus beginnen de aantallen te stijgen tot in november het maximum van ± 2300 exx. bereikt wordt. Dit aantalsverloop, dat we ook in 1977 constateerden, kende dit jaar een uitzondering; op 9 september werd namelijk al een totaal van 2346 exx. bereikt. Van dit totaal bleek bij de volgende telling slechts zo'n 400 over te zijn, waarna de normale aantalsstijging tot in november werd gevolgd.

Een dergelijk aantalsverloop blijkt niet (!!!) uit de tellingen van het gehele IJsselmeer (Van der Wal 1978). Het maximum wordt hier namelijk pas in januari geteld. Binnen het IJsselmeergebied blijkt dus nog een verschuiving plaats te vinden. Volgens Van der Wal (1976a) wordt van het totaal aantal op het IJsselmeer verblijvende Tafeleenden in november 57% op het ZW-IJsselmeer geteld tegen 47% in januari. Deze gegevens zijn echter niet voldoende om een aantalsdaling na november te verklaren.

In het najaar werd slechts één keer een groot percentage Tafeleenden binnendijks waargenomen en wel 500 exx. op 16 oktober in de Binnenbraak. Op 18 november troffen we hier 200 exx. aan. Hieruit blijkt dat onder bepaalde (weers-)omstandigheden de Binnenbraak van eminent belang is voor de Tafeleend.

In de binnenbraken tussen Amsterdam en Uitdam werd slechts één keer een belangrijk aantal Tafeleenden aangetroffen, namelijk ± 200 exx. op 4 februari.

Belangrijke concentraties Tafeleenden worden door ons gevonden op het IJsselmeer uitstrekkend van de polder IJdoorn tot aan het Kinselmeer (op 18 november goed voor zo'n 1250 exx.); de Gouwzee (op 3 december 730 exx.); het IJsselmeer aan de westkant van Marken (3-12:220 exx.), maar vooral de zuidkant van Marken (vanaf de vuurtoren), waar we op 3 december 500 Tafeleenden telden.

Op het IJsselmeer tussen Amsterdam en Uitdam en de Gouwzee worden de Tafeleenden

voornamelijk in gemengde troepen, samen met Kuifeenden, gevonden. Deze zijn dan nog te onderscheiden in troepen die voornamelijk Kuif- en troepen die voornamelijk Tafeleenden bevatten. De rond Marken waargenomen exemplaren betreffen meestal alleen uit Tafeleenden bestaande troepen.

Deze verschillen in verspreiding van Kuif- en Tafeleenden wordt waarschijnlijk beïnvloed door een grotere voorkeur voor luwe plekken van één der soorten. Op plaatsen die min of meer aan de eisen van beide soorten voldoen vinden we gemengde troepen.

Uit onze waarnemingen van troepen Kuif- en Tafeleenden rond Marken blijkt dat de Tafeleend een geringere voorkeur voor de luwte heeft dan de Kuifeend. Dit werd reeds eerder door andere onderzoekers geconstateerd (Van der Wal 1976a).

Brilduiker

Het aantalsverloop van de Brilduiker in Waterland hangt nogal af van het wel of niet dichtvriezen van het IJsselmeer. In 1977, en ook in de eerste helft van 1978, constateerden we dat de Brilduikers zich na een vorstperiode, waarbij het IJsselmeer bij Waterland dichtvroor, veel langzamer herstelden dan Kuifeend en Tafeleend. Het duurde vaak langer dan een maand voordat de aantallen weer op een normaal niveau lagen.

In 1978 was het IJsselmeer op 19 februari vrijwel dichtgevroren en het aantal Brilduikers minimaal. Daarvoor waren grote aantallen bij Waterland aanwezig: op 4 februari telden we 2423 exx. Ook na de vorstperiode, op 24 maart, waren weer respectabele aantallen aanwezig (1492 exx.). Na deze datum daalde het aantal Brilduikers snel en de laatsten werden op 27 mei gezien (2 exx.).

In de eerste helft van 1978 waren vooral veel Brilduikers aanwezig op het IJsselmeer ter hoogte van het Kinselmeer. Daar werd vaak in forse troepen (600 exx. of meer, op 4 februari 1400 exx.) vlak langs de dijk zeer actief gefoerageerd. Ten westen van Marken, waar in 1977 grote troepen werden geteld (maximum 1130 exx.), waren kleinere aantallen (tot 500) aanwezig.

De aantallen Brilduikers in de eerste helft van 1978 waren trouwens veel hoger dan die in de eerste helft van 1977. Toen namelijk werden niet meer dan 944 exx. in dit gebied vastgesteld. Na een lange afwezigheid in de zomer werden pas weer op 21 oktober de eerste Brilduikers gezien. Het aantal steeg tot 1679 exx. (3 december). Hierbij was zeer opmerkelijk dat bij de tellingen van 18 nov. en 3 dec. vrijwel het zelfde aantal Brilduikers werd geteld als op diezelfde dagen in 1977 (1977: 19 nov. 1626 exx., 3 dec. 1055 exx.; 1978: 18 nov. 1679 exx., 3 dec. 1057 exx.).

In de tweede helft van 1978 waren veel 'brillen' aanwezig op het IJsselmeer ter hoogte van het Kinselmeer, in de Gouwzee en aan de noordzijde van Marken. Het aantal Brilduikers dat zich in de binnendijkse braken ophoudt is zeer klein. In 1978 waren er in totaal 8 waarne-

mingen van 'binnendijkse' Brilduikers die betrekking hadden op in totaal 65 exx. Vier van de waarnemingen hadden betrekking op het Kinselmeer, waar ook de grootste aantallen werden gezien. (15 april 13 exx., 3 dec. 8 exx., 26 dec. 31 exx.), in totaal werden 54 van de 65 binnendijkse brillen hier gezien. Twee waarnemingen betroffen de Binnenbraak en twee de Poel (hierbij worden de Brilduikers die zich 's avonds binnendijks vertoonden buiten beschouwing gelaten, het Kinselmeer is n.l. een slaappleats voor deze soort).

Op 3 december lag er in de binnenbraken ijs, op het IJsselmeer echter niet. Op die dag zagen we in totaal 13 Brilduikers, allen ♂♂, binnendijks, waar ze langs de ijsrand foerageerden. Hierdoor kregen wij het vermoeden, dat ♂♂ Brilduikers meer gespecialiseerd zijn in het jagen langs de ijsrand dan ♂♂. Dit vermoeden werd nog sterker op 26 december, toen er, zowel binnen- als buitendijks, veel ijs lag. Op die dag telden we 212 Brilduikers waarvan 205 ♂♂ en 7 ♂♂. Het grootste deel van deze brillen hield zich op in zeer kleine wakjes in de Gouwzee, waar druk werd gefoerageerd. Op het geheel open water ten noorden van Marken troffen we slechts 9 Brilduikers aan, zodat het leek dat de Brilduikers de kleine wakken prefereerden boven het open water.

Grote Zaagbek

In november worden vaak al de eerste Grote Zaagbekken gezien, alhoewel ze in 1978 tot in december op zich lieten wachten, en na april zijn ze meestal weer verdwenen. De top ligt in de maanden februari en maart.

Vaak nemen we enige exemplaren in het Buiten-IJ waar, maar de overgrote meerderheid wordt op het IJsselmeer rond Marken geteld. Belangrijk is de, aan beide zijden door water omgeven Volendamerdijk. Van de grote aantallen tellen we hier zo'n 70 tot 100%. Het maximum van 24 maart werd in één troep, bestaande uit 66 ♂♂ en 62 ♀♀, aan de Volendamerdijk gevonden.

In twee jaar waterwild tellen bleven de aantallen Grote Zaagbekken zeer laag. In 1977 werd een jaarmaximum van slechts 40 exx. geconstateerd en in 1978 bleek de waarneming van 128 exx. zelfs een uitschieter; de rest van het jaar kwamen de aantallen niet hoger dan 53 exx.

Onderzoekers uit vroeger jaren kwamen veelal tot hogere aantallen dan wij. (Beintema & Weyland 1974) spraken van honderden tot een paar duizend. Ook wij beschikken over waarnemingen van grote aantallen Grote Zaagbekken uit vroeger jaren.

Deze lage aantallen wordt beïnvloed door het verspreidingspatroon binnen het IJsselmeergebied. Het overgrote deel van de 'IJsselmeerzagers' bevindt zich namelijk thans in het noordelijk deel, dat wil zeggen het IJsselmeer ten noorden van de Houtribdijk. In januari 1977 constateerde men hier zelfs 91% van het totaal aantal op het meer aanwezige zagers (Van den Bergh e.a. 1978).

Tevens is de Grote Zaagbek een vogel die dagactief is. Hij foerageert in troepen ver uit de kust. Vanaf de IJsselmeerdijk zijn dergelijke foerageertroepen niet te zien, zodat deze in de tellingen wordt gemist (Van der Wal 1976a).

De late waarnemingen van de Grote Zaagbek betrof in alle gevallen een ♂. Op 24 april 1977 een aangeschoten exemplaar bij Marken en van 29 april tot en met 27 mei 1978 een zeer tam (mogelijk ziek) exemplaar aan de Westkant van Marken bij de Volendammerdijk.

Nonnetje

De eerste Nonnetjes worden door ons pas in december waargenomen. De aantallen stijgen dan zeer snel tot een maximum in de eerste helft van februari wordt bereikt. Daarna dalen de aantallen erg hard. Na maart wordt er soms nog een exemplaar aangetroffen.

Dit patroon van het aantalsverloop troffen we zowel in 1977 als in 1978 aan. Kleine verschillen, meestal een plotselinge daling in aantal werden geconstateerd op dagen dat het IJsselmeer en de binnenbraken geheel of grotendeels dichtgevroren waren (februari en december 1978).

Zowel in 1977 als in 1978 troffen wij het jaar maximum in februari aan, 12 februari 1977 was dat 530 exx., 4-2-'78 maar liefst 1322 exx. Vermeldenswaard is daarbij nog dat in januari 1977 op dit traject 1866 exx. werd geteld, terwijl voor het gehele IJsselmeer 21.000 exx. werd genoteerd (Van den Bergh e.a. 1978).

Opvallend is dat bij tellingen van grote aantallen Nonnetjes $\pm 75\%$ van het totaal op traject I (dwz het IJsselmeer tussen Amsterdam en Uidam) werd waargenomen en $\pm 25\%$ in de Gouwee.

Een verklaring hiervoor is de jachtwijze van het Nonnetje. Nonnetjes jagen scholen spiering tegen de kust of in een inham. De IJssel-

meerkust van traject I kent veel inhammen en bochten, hier werd door ons dan ook meerdere malen de eerder beschreven jachtmethode waargenomen. De troepen Nonnetjes bevonden zich vlak tegen de kust en in die troepen werd frequent en synchroon gedoken.

De aantrekkelijkheid van zowel het IJsselmeer van traject I als de Gouwee is mede te danken aan het feit dat overal luwe plekken te vinden zijn, terwijl open (vlucht-)water ook overal aanwezig is.

In het Buiten-IJ werd eind 1977 en begin 1978 een noemenswaard aantal Nonnetjes waargenomen. In 1977 werd in december buiten de telperiodes één keer een troep van 270 en één keer een troep van 280 exx. geteld. Tijdens de telling van 3 december 1977 constateerden we wederom een paar honderd Nonnetjes in het Buiten-IJ en op 4 februari 1978 namen we hier een troep van 200 exx. waar. De overige op traject I getelde Nonnetjes lagen op het IJsselmeer tussen het Buiten-IJ en het Barnegat, vaak met een grote concentratie ter hoogte van het Kinselmeer.

In het Buiten-IJ heeft het water een 2x zo hoog zoutgehalte dan het overig IJsselmeer. Dit zout is afkomstig van het Noordzeekanaal. Een hoog zoutgehalte wordt verder geconstateerd bij gemalen van polders (bijvoorbeeld de Blocq van Kuffeler in Zuidelijk Flevoland). Dit hoge zoutgehalte van het water brengt bij de spiering, de prooi van het Nonnetje, een soortement van schrikreactie teweeg. Het gevolg is dat de spiering naar de oppervlakte zwemt. Men zou op grond hiervan een relatief hoge concentratie Nonnetjes verwachten op de zoutrijke gebieden van het IJsselmeer. Immers, deze schrikreactie kan voor het Nonnetje een betere vangbaarheid van deze vissoort tengevolge hebben.

Deze theorie (Beintema & Weyland 1974) werd

De aantrekkelijkheid van de Gouwee en het traject 1 van het IJsselmeer is mede te danken aan het feit dat er veelvuldig luwe plekken zijn, terwijl open (vlucht-)water ook overal aanwezig is.

Foto: Frits van Daalen.

verworpen daar een hoge concentratie Nonnetjes niet (!!) op het Buiten-IJ werd geconstateerd. Het verwerpen van deze theorie lijkt ons echter niet reëel. Op het Buiten-IJ (dat overigens een smal water is) heerst een druk scheepvaartverkeer. Tevens wordt de dijk alhier frequent gebruikt door voetgangers. Het is dus zeer waarschijnlijk dat troepen Nonnetjes, toch al schuwe dieren, door deze drukte uit het Buiten-IJ worden geweerd (Brouwer en Daalder 1978). Omdat bovendien enige keren foerageertroepen van 200 à 300 exx. hier werden waargenomen lijkt ons het verwerpen van de 'zouttheorie' een herziening waard.

In 1978 werden slechts enige keren 1 of 2 Nonnetjes binnendijs waargenomen. Op 4 januari en 4 februari werd een φ in de Poel waargenomen en op 15 april een δ alhier. Op 3 december bevonden zich 2 $\varphi\varphi$ in het Uitdammerdiep. Opvallend is dat de binnendijkse waarnemingen in 1977 en 1978 op één na allen vrouwelijke exemplaren betreft. Ook de plaats van waarnemen baart opzien (Poel en Uitdammer die), omdat de binnendijkse waarnemingen eerder verwacht zouden worden uit het Kinselmeer, dat immers als slaapplek voor het Nonnetje dienst doet. (Van de Wal 1976a).

Bergeend

In 1978 werden het eerste halfjaar Bergeenden waargenomen. Meestal betrof het 1 of 2 exemplaren en slechts één keer telden we er 5. De meeste waarnemingen werden bij de Gouwzee gedaan en maar zelden werden er 1 of 2 op traject 1 geteld.

In het voorjaar en zomer (april, mei, juni) waargenomen Bergeenden zijn vermoedelijk broedvogels uit het achterland (polder Belmer). Waarnemingen uit andere tijden hebben waarschijnlijk betrekking op doortrekkers.

Grauwe Gans

Net als vorig jaar telden we in 1978 enkel ganzen en zwanen die aan de grond verbleven. Overvliedend namen we namelijk ook Kolgans, Rietgans, Kleine Rietgans, Wilde Zwaan en Kleine Zwaan waar en dan voornamelijk tijdens vorstperiodes.

Dit jaar namen we slechts één keer ganzen aan de grond waar. Op 19 februari bevond zich een troepje van 11 Grauwe Ganzen in een wak in het Kinselmeer en één exemplaar verbleef op Marken.

Meerkoet

In tegenstelling tot de Wilde Eend schommelt het aantal koeten op korte termijn nauwelijks; de reeks opeenvolgende tellingen leveren

Tabel 1. De aantallen watervogels op het IJsselmeer bij Waterland en op de binnenbraken in 1978.

Datum:	4-1	21-1	4-2	19-2	5-3	24-3	15-4	29-4	13-5	27-5	8-6	19-6
Fuut	139	19	91	1	40	63	88	52	113	64	86	108
Geoorde Fuut	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Dodaars	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Aalscholver	1	5	2	—	30	205	435	913	461	1400	417	31
Wilde Eend	285	343	296	254	295	204	217	317	291	143	264	171
Wintertaling	—	6	12	—	3	10	8	—	—	—	—	—
Krakeend	5	2	7	17	5	20	4	16	13	9	5	—
Smient	3344	5917	6282	1429	3950	2057	480	9	3	1	—	—
Slobeend	1	10	18	—	—	7	17	8	12	6	4	6
Krooneend	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Toppereend	1	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—
Kuifeend	7087	13703	8073	148	5724	3415	5829	2064	153	37	68	167
Tafeleend	547	385	840	4	283	112	7	3	7	3	1	21
Brilduiker	716	1786	2423	7	762	1492	374	—	3	2	—	—
Grote Zaagbek	36	20	52	—	53	128	40	1	1	1	—	—
Nonnetje	604	202	1322	60	7	—	2	—	—	—	—	—
Bergeend	1	1	2	1	—	2	2	—	—	3	5	—
Grauwe Gans	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—
Knobbelswaan	26	25	22	25	19	19	15	32	152	295	500	594
Meerkoet	1402	1323	1968	2086	1871	371	108	107	101	43	51	250

Datum:	10-7	22-7	4-8	23-8	9-9	24-9	16-10	13-11	18-11	3-12	26-12
Fuut	104	99	143	455	430	267	498	636	115	9	—
Kuifduiker	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Dodaars	—	2	—	1	—	2	—	—	3	1	—
Aalscholver	961	27	37	8	13	16	3	3	1	1	4
Wilde Eend	180	113	153	160	216	139	236	398	262	331	214
Wintertaling	—	—	3	27	24	1	23	14	7	3	2
Krakeend	—	—	5	27	32	47	16	42	14	87	—
Smient	—	—	—	—	1	21	420	924	745	1694	4240
Slobeend	—	5	—	1	7	1	1	159	53	40	—
Toppereend	—	—	—	—	—	2	—	5	2	23	—
Kuifeend	218	140	226	1355	2118	2456	1953	9052	6918	20922	5422
Tafeleend	19	2	9	492	2346	390	767	2315	1912	1636	222
Brilduiker	—	—	—	—	—	—	—	569	1057	1679	212
Grote Zaagbek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	3
Nonnetje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Knobbelswaan	831	1102	548	433	345	118	111	32	27	52	41
Meerkoet	628	811	1001	1189	2299	2059	3227	4457	4628	1950	200

een vloeiende grafiek. Er zal bij deze soort dus weinig uitwisseling met het achterland plaatsvinden. Het aantal koeten is in het najaar veel hoger dan in het voorjaar. In het voorjaar werd het maximum bereikt op 29 februari (2086 exx. waarvan 1300 foeragerend bij het Kinselmeer), waarna het aantal snel daalde. Ook in 1977 daalde het aantal vanaf eind februari snel, en in beide jaren bleef het aantal gedurende april- eerste helft juni ongeveer gelijk: 50-100 exx. waren aanwezig, waarschijnlijk allen broedvogels met jongen. In de tweede helft van juni begon in beide jaren het aantal koeten snel te stijgen. In 1977 tot eind september, toen het maximum van 2580 werd bereikt, en in 1978 tot 18 november toen pas het maximum van 4628 exx. werd bereikt.

In de tweede helft van 1978 was sterke groepsvorming van de koet op het IJsselmeer te constateren. Veel exemplaren waren in dichte troepen te zien op de Gouwzee (13 november 1100 exx.), aan beide kanten van de verbindingdijk naar Marken (13 november 800 exx.), rondom Marken en verder aan de voet van de IJsselmeerdijk, vooral bij Uitdam (18 november 1000 exx.).

Er waren relatief weinig exx. binnendijks. De troepen koeten waren vaak moeilijk te tellen, omdat ze bij aanvallen van Grote Mantel- en Zilvermeeuwen zeer dicht op elkaar gingen zwemmen.

Knobbelzwaan

In mei beginnen de aantallen snel te stijgen tot het maximum in juni of juli bereikt wordt. In augustus dalen de aantallen opvallend snel. In november wordt het overwinterpeil bereikt.

In de winter van 1977/1978 constateerden we ± 25 overwinterende Knobbelzwanen. In 1978 werden we plotseling geconfronteerd met een aantalsstijging in december, veroorzaakt door een troep van 19 exx. in de weide vóór Durgerdam (waaronder 3 1e jaars) en een troep van 30 exx. op Marken (w.o. 4 1e jaars). Dit jaar vonden we 5 nesten, namelijk in het weiland voor Durgerdam, aan de oevers van het Kinselmeer, het Barnegat en de Oosterpoel en een nest op Marken. Het nest van Durgerdam en het nest van Marken leverden beide 6 jongen op.

Het IJsselmeer is voor de Knobbelzwaan belangrijk als ruiplaats. In de zomer worden hier grote troepen Knobbelzwanen waargenomen. Deze troepen bevinden zich dicht tegen de dijken, en vaak worden exemplaren zittend op de dijktafde geconstateerd. Alleen in de Gouwzee werd geregeld een troep van 300 à 500 exx. ver op het water opgemerkt.

In juli 1975 en 1976 werden alle op het IJsselmeer aanwezige Knobbelzwanen geteld (Renssen 1976, Van der Wal 1976b). De resultaten voor Waterland zijn uitgezet in tabel II. Voor de verdeling van het telgebied hielden

Opeenvolgende tellingen van Meerkoeten leveren een vloeiende grafiek. Eind februari daalt het aantal. Foto: Piet Munsterman.

Tabel II: Resultaten van Knobbelzwaantellingen op het IJsselmeer bij Waterland in de jaren 1975, 1976, 1977 en 1978.

Jaar:	Durgerdam-Marken:	Gouwee:	Marken:	Totaal:	Bron:
1975	285	133	39	457	Renssen, 1976
1976	?	?	?	282	Van der Wal, 1976b
1977	289	562		851	Brouwer & Daalder, 1978
1978	302	691	109	1102	

wij ons aan die welke Renssen gebruikte. Voor een goede vergelijking der aantallen gebruikten wij alleen onze juliwaarnemingen. Uit tabel II blijkt gelijk dat de totaalaantallen van Renssen & Van der Wal beduidend lager zijn dan onze resultaten. Wij telden $\pm 2x$ zoveel Knobbelzwanen in Waterland dan Renssen en maar liefst $3x$ zoveel als Van der Wal. Deze verschillen worden, vergeleken met de gegevens van Renssen, veroorzaakt door een hoger aantal in De Gouwee en rond Marken in 1977 en 1978. In de Gouwee namen wij in 1978 in de periode juni tot augustus aantallen zwanen waar van tussen de 300 en 700 exx. Voor Marken geldt in dezelfde periode tussen

de 60 en 120 exx.

In 2 jaar waterwild tellen namen we de maximale aantallen eind juni (27 juni '77 : 983 exx.) of in juli (22 juli '78 : 1102 exx.) waar. Hieruit blijkt dat zowel Renssen als Van der Wal de juiste teldata hebben gekozen om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de aantallen op het IJsselmeer ruiende Knobbelzwanen.

Renssen stelde voor het gehele IJsselmeer en het Ketelmeer een totaal vast van 4602 en Van der Wal, voor alleen het IJsselmeer, 3500 à 4000. Vergeleken met onze resultaten lijken deze totaalaantallen ten minste aan de lage kant (zie ook Brouwer & Daalder 1978).

■ Hans Brouwer, Louis Chrispijnstraat 8, 1065 HH Amsterdam, Remco Daalder, Veluwelaan 9, 1079 PW Amsterdam.

LITTERATUUR:

- Beintema, A.J. en W.A. Weyland (1974): Vogels van het zuidwestelijk IJsselmeer. *Natuur en landschap* 28(6) : 329-340.
- Bergh, L.M.J. van den, B.E. Schäffner en J.J. Smit (1978): Verslag van de watervogeltellingen in de jaren 1975-1977. *Watervogels* 3 (speciaal nummer) : 43-71.
- Brouwer, H. en R. Daalder (1978): Waterwildtellingen op het IJsselmeer bij Waterland in 1977. Ongepubliceerd verslag.
- Koning, F.J. (1976): Over de trek van de Kuifeend (*Aythya fuligula*). *Watervogels* 2 (1): 3-10
- Korf, B. en D. Tanger (1978): Smienten in Noord-Holland. Een globaal overzicht van het voorkomen aan de hand van een enquête onder watervogeltellers. Gestencild verslag.
- Renssen, Th.A. (1976): Niet broedende Knobbelzwanen (*Cygnus olor* *olor* Gmelin) op het IJsselmeer en het Ketelmeer. *Het Vogeljaar* 24 (1): 14-16
- Rozemeyer, P. (1978): Smienten (*Anas penelope*) in het Wormer- en Jisperveld. *Watervogels* 3 (4): 25-31
- Vlug, J.J. (1976): Het IJsselmeer als rui- en broedgebied van de Fuut (*Podiceps cristatus*). *Watervogels* 1:15-22
- Wal, R. van der (1976a): De betekenis van het IJsselmeer voor de overwinterende watervogels. *Watervogels* 1: 54-79
- Wal, R. van der (1976b): Overzomerende Knobbelzwanen *Cygnus olor* *olor* Gmelin op het IJsselmeer. *Tijdschrift* 1976 (1): 9-16
- Wal, R. van der (1978): Resultaten van twee seizoenen watervogeltellingen in het IJsselmeergebied. *Watervogels* 3 (1): 25-31
- Zomerdijsk, P.J. (1976): De betekenis van het IJsselmeer in de jaarcyclus van de Kuifeend (*Aythya fuligula*). *Watervogels* 1 (1): 27-38

Het IJsselmeer is vooral in de trektijd voor de Slobeenden van belang, 15 oktober 1978.

Foto: Hans Schouten GDT.

